

*Н. В. Магас,
к.е.н., доцент кафедри фінансів,
обліку та аудиту Львівського інституту МАУП, м. Львів*

СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ УКРАЇНИ

*N. V. Mahas,
Ph.D., Associate professor of the Department of finance,
accounting and analysis of Lviv Institute IAPM, Lviv*

CURRENT STATE AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF THE UKRAINIAN DOMESTIC MARKET

У статті досліджено проблеми розвитку внутрішнього ринку України. Проаналізовано індекси базових галузей виробництва, обсяг виробленої продукції підприємствами України, оптовий та роздрібний товарооборот, індекси споживчих цін на товари та послуги. Визначенні основні дисбаланси розвитку внутрішнього ринку України і наголошено на необхідності державного впливу на внутрішній ринок.

The article studies the problems of development of the Ukrainian domestic market. Analyzed the indexes of basic production industries, volume of production by Ukrainian enterprises, wholesale and retail turnover, consumer price indexes for goods and services. The article defining the main imbalances of the Ukrainian internal market and stressed the necessity of state influence on the domestic market.

Ключові слова: *внутрішній ринок, товарооборот, індекси, дисбаланси розвитку.*

Key words: *internal market, trade, indexes, development imbalances.*

Постановка проблеми. Зміни, які відбулися всередині країни впродовж 2014-2015 рр. є найбільш складними за весь період незалежності України. Суспільство та економіка країни ще ніколи не переживали таких важких випробувань як анексія Криму (втрата значної частки ринку, розрив міжрегіональних зв'язків), ведення бойових дій на сході країни (знищення інфраструктури в місцях проведення бойових дій, зрив постачання важливих ресурсів, захоплення виробничих потужностей, гуманітарні проблеми), шалена інфляція та падіння виробництва, зниження купівельної спроможності населення, залежність економіки від міжнародних фінансово-кредитних організацій, неліквідність фінансово-кредитних інституцій, погіршення торговельних відносин з Росією, різке підвищення комунальних платежів, підвищення безробіття, велика кількість біженців зі сходу, всі ці проблеми падають додатковим тягарем на бюджет країни, який і без того має значний дефіцит.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням сучасного стану внутрішнього ринку та запровадженню нових пріоритетних напрямків його розвитку займалися такі вчені, як В. В. Апопій, В. Г. Бодров, Н. І. Балдич, С. А. Дяченко І. М. Копич, В. Д. Лагутін, П. М. Макаренко, Н. М. Попадинець, О. Пустовойт та інші. Але проблема стану та розвитку внутрішнього ринку України потребує подальшого розвитку.

Постановка завдання. Метою дослідження є висвітлення основних проблем та тенденцій розвитку внутрішнього ринку, а також необхідності державного сприяння його розвитку.

Вклад основного матеріалу дослідження. Внутрішній ринок – це сфера економічних відносин де відбувається формування інституціональних взаємовідносин між виробниками, продавцями і покупцями-споживачами в межах внутрішнього ринку однієї країни; розподіл обмежених виробничих, інвестиційних, фінансових і споживчих ресурсів відповідно до потреб ринку, які регулюються державними органами влади.

Державне регулювання внутрішнього ринку в розвинених країнах включає в себе такі складові, як захист споживачів, забезпечення конкуренції, контроль за цінами і торговими надбавками, управління внутрішньою торгівлею. В Україні основними засобами державного регулювання внутрішнього ринку є режим ліцензування й квотування, встановлення норм і правил поведінки суб'єктів господарювання, надання послуг державою тощо [1, с. 10].

Розвиток внутрішнього ринку України має негативну тенденцію, це підтверджує дані рис. 1. Починаючи з 2014 року всі базові галузі виробництва, а саме, сільське господарство, добувна промисловість, переробна промисловість, виробництво електроенергії, газу, будівництво, роздрібна торгівля, оптова торгівля мають від'ємні індекси виробництва.

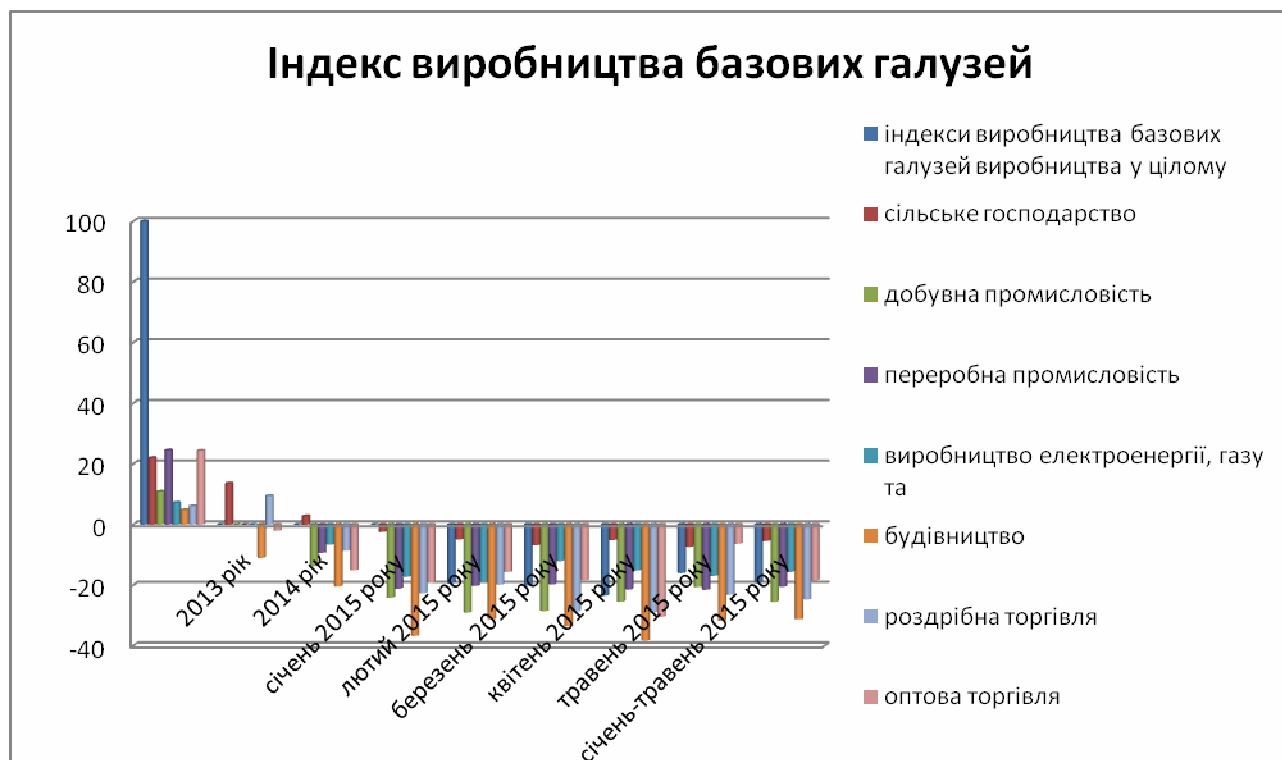

Рис. 1. Темпи зміни індексів базових галузей²
Джерело: розрахунки Національного банку України

Шаленими темпами падають індекси будівельної галузі, якщо у 2013 році цей індекс становив (-11%) порівняно з 2012 роком, то вже у 2014 році він складав (-20,4%), а на кінець травня 2015 року (-31,7%). Купівельна спроможність населення також знизилася це підтверджують дані індексів роздрібної торгівлі, яка також має суттєве падіння з 9,5% у 2013 році до (-23,1%) у травні 2015 року.

Критична ситуація у добувній промисловості у січні 2015 року падіння індексу виробництва галузі складало 24,1%, у лютому 29%, березень 28,5%, це пов'язано з вкрай важкою ситуацією на сході країни де знаходиться більшість добувних підприємств. Відсутність інфраструктури сполучення з Донецькою та Луганською областями, непідконтрольні українській владі шахти з 93 шахт у листопаді 2014 року до 7 шахт у 2015 році. Загострення відносин з Росією призвело до скорочення замовлень у металургії, так з кінця січня зупинив роботу флагман українського машинобудування «Південмаш ім. О. М. Макарова» [3].

Таблиця 1.
Обсяг виробленої продукції підприємств в Україні за 2012-2013 рр.⁴

	2012 рік		2013 рік		Темпи зростання /абсолютні відхилення, 2013 рік до 2012 р.	
	млн. грн.	у % до підсумку	млн. грн.	у % до підсумку	млн. грн.	%
Сільське, лісове та рибне господарство	154607,2	5,6	174622,7	6,5	20015,5	112,9
Промисловість	1289377,5	46,8	1215314,6	45,2	-74063	94,3
Будівництво	130312,8	4,7	158892,5	5,9	28579,7	121,9
Оптова та роздрібна торгівля	441063,1	16,0	398929,4	14,8	-42134	90,4
Транспорт	203786,2	7,4	202379,1	7,5	-1407,1	99,3
Фінансова та страхова діяльність	222604,9	8,1	200520,3	7,5	-22085	90,1
Професійна, наукова та	113429,3	4,1	117327,9	4,4	3898,6	103,4

технічна діяльність						
Інші види економічної діяльності	199716,2	7,3	219627,5	8,2	19911,3	110,0
Усього	2754897,2	100	2687614,0	100	-67283,2	97,6

Про поступове ускладнення розвитку внутрішнього ринку свідчать дані табл. 1. Так, обсяг виробленої продукції промисловими підприємствами зменшився за період з 2012-2013 рр. на 74063 млн. грн. та становив 1215314,6 млн. грн. у 2013 році порівняно 1289377,5 млн. грн. у 2012 році. Відповідно, зменшився за цей період обсяг виробленої продукції підприємствами оптової та роздрібною торгівлі на 42134 млн. грн. у 2013 році, а також підприємствами фінансової та страхової діяльності на 9,9 %. Спостерігаємо загальне падіння обсягу виробленої продукції підприємствами України у 2013 році порівняно з 2012 роком на 67283,2 млн. грн. або на 2,4 %.

Таблиця 2.
Оптовий та роздрібний товарооборот за 2007-2014 рр.⁵

	2007 рік	2008 рік	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік	2014 рік
Оптовий товарооборот підприємств, млн. грн	812160,5	998578,2	817532,4	968742,9	1085248,7	1076572,9	1057768,0	987957,0
Оптовий товарооборот підприємств у % (у порівняльних цінах) до відповідного періоду попереднього року	128,6	122,9	81,8	101,6	100,7	96,9	97,4	82,1
Оборот роздрібною торгівлі², млн.грн.	318725,3	449307,5	442793,2	513461,4	649245,6	767026,0	838230,1	901923,7
Оборот роздрібною торгівлі у % (у порівняльних цінах) до відповідного періоду попереднього року	128,8	118,6	83,4	109,8	114,7	114,7	108,6	91,1
Обсяг роздрібною товарообороту підприємств, які здійснювали діяльність із роздрібною торгівлі та забезпечення стравами та напоями, млн. грн.	175122,8	243898,4	229855,1	267622,7	333108,1	383311,7	409051,7	438342,7
Роздрібний товарооборот у % (у порівняльних цінах) до відповідного періоду попереднього року	129,3	117,9	79,4	110,2	113,1	111,6	105,9	90,0

Зауважимо, що розвиток внутрішнього ринку істотно підживляє низький рівень оптового та роздрібною товарообороту підприємств (табл. 2). Оптовий товарооборот підприємств упродовж 2007-2012 рр. мав тенденцію до зростання. Проте, істотне зменшення почало відбуватися з 2012-2014 рр. Темпи падіння оптового товарообороту у 2014 р. до 2007 р. становили 46,5 %, а до 2013 р. – 15,3 %. Обороти роздрібною торгівлі у % (у порівняльних цінах) до відповідного періоду попереднього року знизився у 2014 р. до базового 2007 р. на 37,7 %, а до попереднього 2013 р. на 17,5 %, схожа ситуація із роздрібним

Таблиця 3.
Обсяги обороту роздрібною торгівлі млн. грн. за 2007-2014 рр.⁶ регіональний аспект

	2007 рік	2010 рік	2013 рік	2014 рік*	2014 рік до 2007 року	2014 рік до 2013 року
Україна	318725,3	529883,2	884203,7	903534,5	283,5	102,2
Автономна республіка Крим	13227,1	22262,6	40798,6	-	-	-
Вінницька	8701,3	14512,0	25111,7	29566,1	339,8	117,7
Волинська	6002,5	10091,4	17837,5	21156,9	352,5	118,6
Дніпропетровська	25330,4	41101,0	68151,5	80894,6	319,4	118,7
Донецька	31640,0	52180,9	89712,6	65744,6 ²	207,8	73,3
Житомирська	6643,5	11207,3	19061,7	22755,9	342,5	119,4
Закарпатська	6726,1	10966,2	17394,5	20200,4	300,3	116,1
Запорізька	14525,8	23265,7	37271,9	43742,0	139,1	117,3
Івано-Франківська	7707,6	13513,7	22745,2	27638,5	358,6	121,5
Київська	10662,0	20080,7	35108,3	42492,3	398,5	121,0

Кіровоградська	5204,4	9042,6	14604,2	17191,4	330,3	117,7
Луганська	13027,9	22606,6	37464,4	21969,9 ²	168,6	58,6
Львівська	14781,3	25043,9	39314,4	45027,4	304,6	114,5
Миколаївська	7699,3	12464,6	21875,4	23903,6	310,5	109,3
Одеська	7699,3	31184,5	55099,7	61923,1	310,5	112,3
Полтавська	8808,5	14490,6	23079,5	26080,6	296,1	113,0
Рівненська	5576,3	9949,8	16382,6	19548,6	350,6	119,3
Сумська	6194,2	9808,4	16322,3	18701,2	301,9	114,6
Тернопільська	4769,9	9808,4	14207,5	16895,6	354,2	118,9
Харківська	24188,5	38297,7	62093,4	71640,3	296,2	115,4
Херсонська	6940,4	11583,7	18059,1	21538,5	310,3	119,3
Хмельницька	7270,9	12384,8	19603,6	22550,6	310,1	115,0
Черкаська	7099,3	12688,1	20860,1	23656,4	333,2	113,4
Чернівецька	4636,2	7906,3	12550,5	14777,0	318,7	117,7
Чернігівська	5825,3	10040,6	16126,1	18007,1	309,1	111,7
м. Київ	45254,5	68411,1	112980,7	125931,9	278,3	111,5
м. Севастополь	3416,7	6007,5	10386,7	-	-	-

- Розрахунки 2014 року без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя.

² Дані можуть бути уточнені щодо Донецької та Луганської областей.

товарооборотом у % (у порівняльних цінах) до відповідного періоду попереднього року, спостерігаємо падіння звітного року відносно базового на 39,3 %, а до попереднього на 15,9 %.

Як видно з даних наведених у табл. 3, обсяги обороту роздрібної торгівлі по регіонах України упродовж 2007-2014 рр. мали тенденцію до зростання. Зокрема істотне зростання по Україні загалом відбулося з 2007 р. по 2014 р. у 2,8 рази. Так помітне суттєве зменшення обсягу обороту роздрібної торгівлі протягом 2013-2014 рр. у Донецькій та Луганській областях, це пов'язано з веденням бойових дій на цих територіях.

Можна стверджувати, що вітчизняні підприємства в складних економічних і політичних умовах у 2014 році мали кращі можливості виживання ніж у 2015 році. Економіку країни сколихнула нестабільність національної грошової одиниці, шалена інфляція, погіршення торгівельних відносин з Росією та залежність української економіки від імпорту товарів, які підприємства купляють в іноземній валюті.

Зауважимо, що важливим показником розвитку внутрішнього ринку України є індекси споживчих цін на товари та послуги. Як видно з даних наведених у табл. 4 індекс споживчих цін мав тенденцію до зростання протягом 2007-2009 рр. більше 25 %, це було пов'язано з світовою фінансовою кризою 2008 року, яка позначилася і на економіці України, оскільки є пряма залежність від коливання курсів національної та іноземної валюти. Протягом 2011-2012 рр. відбулося незначне зростання індексу цін не більше 10 %, а у 2013 році взагалі його зниження на 0,3 %. Втім, у 2014 році порівняно з 2013 роком спостерігається зростання індексу споживчих цін на 12,4 %. Найбільше зростання індексу споживчих цін у 2014 р. до 2013 р. відбулося у транспортній галузі на 22,5 %, це пов'язано зі значною девальвацією курсу гривні відносно долара США, а нафтопродукти Україна в основному імпортує. Зросли індекси цін на житло, воду, електроенергію, газ на 15,9 %, у зв'язку з підняттям цін на житлово-комунальні послуги, підвищенням цін Росії на імпортований газ для України. Тарифи на газ для населення зросли в 9 разів у річному вимірі [8].

Таблиця 4.
Індекси споживчих цін на товари та послуги за 2007-2014 рр.⁷
(до попереднього року; відсотків)

	2007 рік	2008 рік	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік	2014*	Абсолютне відхилення (+,-) 2014 р. до 2007 р.	Абсолютне відхилення (+,-) 2014 р. до 2013 р.
Індекс споживчих цін	112,8	125,2	125,2	109,4	108,0	100,6	99,7	112,1	-0,7	12,4
Продукти харчування та безалкогольні напої	109,7	135,7	111,9	110,9	106,4	97,9	97,8	112,2	2,5	14,4
Алкогольні напої, тютюнові вироби	107,8	114,9	136,0	125,6	116,0	107,5	108,4	116,7	8,9	8,3
Одяг і взуття	102,0	102,8	108,0	103,7	101,6	98,9	97,0	102,0	0	5
Житло, вода, електроенергія, газ та інші види	142,5	114,2	125,5	109,4	117,1	102,6	100,3	116,2	-26,3	15,9

палива										
Предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	102,3	107,6	122,1	103,2	102,9	101,9	99,7	111,7	9,4	12
Охорона здоров'я	110,2	119,0	131,5	107,9	106,7	103,7	102,3	116,5	6,3	14,2
Транспорт	109,5	124,5	120,7	109,6	117,6	108,2	102,0	124,5	15	22,5
Зв'язок	109,5	100,4	107,1	93,6	100,6	102,0	101,2	100,9	-8,6	-0,3
Відпочинок і культура	104,4	108,4	119,7	104,0	103,7	101,5	99,7	110,7	6,3	11
Освіта	115,5	122,1	122,3	113,1	108,9	105,1	103,4	103,2	-12,3	-0,2
Ресторани та готелі	112,7	128,4	116,3	107,4	107,8	104,6	101,9	106,7	-6	4,8
Різні товари та послуги	108,1	122,8	127,7	109,2	107,3	103,6	102,0	111,4	3,3	9,4

* Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя.

Зростання індексів цін в галузі охорони здоров'я у 2014р до 2013 р. на 14,2 %, пов'язано з тим, що фармацевтична продукція переважно імпортується відповідно дуже швидко реагує на будь-які коливання валют. Наслідком цього стало, значне подорожання цін на ліки та лікарські послуги.

Схожа ситуація спостерігається з продуктами харчування та безалкогольними напоями у 2014 р. до 2013 р. зростання індексу споживчих цін на ці товари відбулося на 14,4 %. Найбільше зростання цін відбулося на фрукти, які значною мірою не в сезон врожаю є імпортними. Індекс цін на предмети домашнього вжитку, побутову техніку тощо, зріс у 2014 р. до 2013 р. на 12 %, ажіотажного зростання цін не відбулося, оскільки впала купівельна спроможність населення.

Зауважимо, що індекс споживчих цін на деякі послуги у 2014 році знизився відносно 2013 року, так ціни на зв'язок знизилися на 3 %, на освітні послуги на 2 %.

Проте не зважаючи на те, що в загальному по Україні індекс цін на товари та послуги у 2014 р. до 2013 р. зріс на 12,4 %, по регіонах України зростання даного індексу в середньому по регіонах становило більше 25 %.

З проведеного аналізу можна зробити наступні висновки: про значні дисбаланси розвитку внутрішнього ринку внаслідок загострення ситуації на сході України, значної девальвації курсу гривні відносно долара США. Це проявляється насамперед у :

- шалених падіннях індексів виробництва базових галузей економіки у 2015 році;
- зниження оптового та роздрібного товарообороту, через зниження купівельної спроможності населення;
- високої залежності національної економіки від обсягів імпорту товарів, які в свою чергу через прив'язку до долара США негативно впливають на інфляційні процеси в країні; постає необхідність у розвитку вітчизняних виробників товарів та послуг;
- значному зростанні цін на продовольчі товари, транспорт, житлово-комунальні послуги, продукцію сільського господарства, непродовольчі товари, лікарські засоби;
- складні фінансово-економічні умови господарювання, криза у фінансово-кредитній сфері призвели до значного скорення суб'єктів господарювання в середині країни, а це призводить до:
- зменшення податкових надходжень до бюджету;
- збільшення кількості безробітних, які звернуться в органи соціального захисту населення і це ще додатковий тягар для бюджету країни;
- зменшення національного виробництва товарів та послуг;
- непогашенні значної кількості кредитних грошей фінансовій сфері, яка і так переживає важкі часи.

Відтак, можна стверджувати про необхідність концентрації зусиль органів державного управління зокрема в умовах військової агресії, над подоланням перерахованих вище дисбалансів розвитку внутрішнього ринку, оскільки чим вищий розвиток внутрішнього ринку тим вищі темпи розвитку економіки країни.

Література.

1. Удосконалення механізмів державного регулювання внутрішнього ринку України в умовах економічної циклічності : наук. розробка / В. Г. Бодров, Н. І. Балдич, С. А. Дяченко та ін. ; за заг. ред. В. Г. Бодрова.- К. : НАДУ, 2013. - 52 с.

2. Розрахунки національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>.

3. Інфляційний звіт. Червень 2015 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>.

4. Статистичний збірник «Діяльність суб'єктів господарювання», 2013. Державна служба статистики України, с. 65.

5. Оптовий та роздрібний товарооборот [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Обсяги обороту роздрібної торгівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Індекси споживчих цін на товари та послуги у 2002-2014 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Щомісячні обсяги експорту-імпорту товарів за країнами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

References:

1. Bodrov, V. H. Baldych, N. I. Diachenko, S. A. and others (2013), *Udoskonalennia mekhanizmv derzhavnoho rehuliuвання vnutrishnoho rynku Ukrainy v umovakh ekonomichnoi tsyklichnosti* [], NADU, Kyiv, Ukraine, p.52.
2. Rozrakhunky natsionalnoho banku Ukrainy, [Online], available at: <http://www.bank.gov.ua/>.
3. Inflatsiyni zvit. Cherven 2015 roku, [Online], available at: <http://www.bank.gov.ua/>.
4. Statystychnyi zbirnyk «Diialnist subiektiv hospodariuvannia», 2013. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, p. 65.
5. Optovyi ta rozdrubnyi tovarooborot, [Online], available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Obsiahы обороту роздрібноі торгівлі, [Online], available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Indeksy spozhyvchykh tsin na tovary ta posluhy u 2002-2014 rr. [Online], available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
8. Shchomisiachni obsiahы експорту-імпорту товарів за країнами, [Online], available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Стаття надійшла до редакції 18.09.2015р.